

Cantant al paradís blau

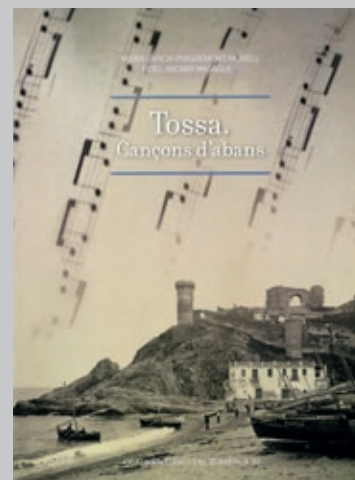
Text > ROSA MARIA GIL TORT

Mentre escoltem com a rerefons algunes de les melodies que la Coral Tossenca ha enregistrat de les dues-centes catorze cançons que es recullen en aquest magnífic volum, ens perdem pels racons de Tossa, on molts llocs que s'hi esmenten ja no existeixen i n'hi ha d'altres que reconeixem com una ombra en els espais actuals. Persones, oficis, noms familiars enfilats entre els pentagrames d'una cançó, en una estrofa, que com a flaixos de la memòria ens ressituen en la nostra pròpia història. Diuen que les olors tenen un poder evocador més intens que les imatges i els records. Les cançons, aquella melodia que sonava en aquell precís moment en què passava alguna cosa memorable, també tenen aquest poder, i per això esdevenen un recurs fonamental per conèixer el passat de la vila.

D'aquest patrimoni en perill, se'n van adonar Maria Gràcia Puigdemont i Carme Vilà aquelles tardes amb les àvies de casa en els anys vuitanta. Van ser conscients que aquell cantar mentre es feinejava i es festejava amb què havien crescut caminava cap a l'oblit de bracet d'aquelles persones, dones majoritàriament, situades en la frontera de dos mons: el de sempre, el tra-

dicional, i el nou, el del turisme i tot el que comporta.

Amb aquest neguit de la consciència de la pèrdua varen començar a buscar, preguntar i sobretot gravar cançons que algú va definir com a «cançons de dones». Elles les cantaven mentre cosien, feien ganxet, feinejaven, cuinaven o gaudien de berenades i festes. Ells també, però no tant, constatació feta a partir de la rotunditat de catorze homes entrevistats en comparació de trenta-quatre dones. Aquelles primeres cintes de casset gravades van restar dins un armari, fins que en la parada del confinament van tenir la seva oportunitat. I així es va enfil·lar aquesta recopilació que avui tenim en format de llibre amb cinc-centes cinquanta-nou pàgines, que es diu aviat, i les cançons gravades en digital. En aquest punt, va ser també imprescindible el concurs del seu coautor, Fidel Aromir, com a músic i director de la coral. Gràcies a ell i als arranjaments de Jaume Cortadellas i els violins de Carles Puig i Maria Cuatrecasas, l'obra és molt més que un recull etnogràfic de cançons: és una eina viva que assegura la seva pervivència i pot retornar com a cultura popular viva, en la possibilitat de recuperar-se en el repertori de la Coral Tossenca i a les escoles.

PUIGDEMONT, Maria Gràcia; AROMIR, Fidel. **Tossa: Cançons d'abans**. Tossa: Centre d'Estudis Tossencs, 2024. 559 p.

És de valorar també el tractament del material, la cerca de referents en les obres que des de finals del segle XIX han recopilat cançons. El rigor en apuntar informants i fonts complementàries, l'extensa bibliografia, la voluntat de resseguir tots els fils per completar buits... Tot plegat, tan ben disposat que ja permet mirades més transversals que la purament del folklore i la música, com el testimoni d'oficis, de costums, de festes, de la mobilitat i la comunicació entre pobles, del paper de les dones com a emprenedores: modistes, peixateres, botigueres..., dels referents històrics dels relats que gronxen un país, dels infants, dels vells, de tot el que constitueix la matèria real de la nostra història, enfilat per la dolça melodia que torna a sonar i ressona en la nostra memòria.

«I demà més lluny, potser»

Text > DANI VIVERN

Els que tenim més de mig segle llarg recordem que els nostres pares i avis parlaven —sempre de portes endins— de «la retirada», dels «nacionals» i dels «rojos». De petit, aquest darrer concepte em tenia intrigat, perquè m'imaginava una gent de color vermell (no sabia pas si epidermis inclosa) que alguna cosa greu devia haver fet. Amb el temps, que ho posa tot a lloc, el roig aquell va anar agafant matisos molt diversos. Tants, que per a les noves generacions han quedat completament descolorits. Tan descolorits com els blaus. Tan di-

fusos com els coneixements bàsics sobre ciències socials —abans, geografia i història— que actualment han quedat fora de les assignatures troncales per ves a saber quina insidiosa política educativa poc docent, per no dir indecent.

Per això, sempre és benvingut un llibre que evoqui les viles i els paisatges que, a banda i banda de la frontera amb França, van ser escenari de la retirada de molts republicans i la seva marxa cap a l'exili al final de la Guerra Civil, tot just en començar el 1939.

Aquest llibre, però, és especial. No és una narració d'aquell episodi, premonitori del gran drama bèl·lic que va esclatar a Europa pocs mesos després: la Segona Guerra Mundial. Tampoc no és un estudi parsimoniós per a especialistes en història contemporània. Després d'un text introductori, aprofita la potència de les imatges per anar-nos presentant vistes actuals dels pobles, indrets i edificis que emmarcaven aquell èxode. En blanc i negre, això sí, per no desvirtuar l'evocació que ens provoquin. El format del volum, apaïsat, hi ajuda. L'autor del material

Dos cançoners de primera mà

Text > JOSEP PUJOL I COLL

Hi hauria d'haver un llibre d'aquesta mena a cada casa. Això és el que hom pensava des de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, aquella iniciativa monumental iniciada el 1922 per recollir tot el corpus de cançons tradicionals que encara «vaguen esquerpes per les nostres contrades», tal com proposava el seu mecenes, Rafel Patxot. Un cop aplegades, es podrien transformar en petits cançoners comarcals que retornessin al poble el que havia sorgit del poble. Al cap d'un segle, doncs, Lilitana Tomàs ha tancat el cercle amb aquestes dues edicions germanes.

El *Cançoner de les Planes* forma part de la «missió» que Joan Tomàs i Joan Llongueres van dur a terme per diversos pobles de la Selva i la Garrotxa el 1922. Els missioners s'hi instal·laven, buscaven cantadors, en superaven la malfiança i en transcrivien amb paciència la lletra i la música. A les Planes van aconseguir cent vuitanta-sis cançons, tota una fita. El de l'Alt Empordà correspon a una altra missió de Joan Tomàs amb el jove Lluís M. Millet, el 1927, per diversos pobles de la zona, on van recollir cinc-centes setze cançons, no totes publicades en aquesta edició. Els recopiladors també tenien l'obligació d'escriure unes memòries sobre

les circumstàncies de la recollida, així com dels informants, amb foto inclosa. L'editora ha tingut l'encert d'aplegar-ho tot a les publicacions, cosa que les enriqueix enormement. Més afegim: en un, la crònica de «Les Planes 1922», una sèrie de concerts en què es van recuperar les cançons garrotxines entre el 2006 i el 2011; en l'altre, un article coetani de Josep Pous i Pagès sobre l'Obra del Cançoner per l'Empordà. I encara més encerts: entrellagar la memòria de la missió empordanesa amb la correspondència de Tomàs i Millet. Després de llegir-la, penso que, d'aquests aventurers caçacançons, encara hi ha una novel·la pendent.

I després venen les cançons. Tot i els principis omnívors de l'Obra del Cançoner, els missioners detestaven els valsos, les americanes i els romanços: massa recents, massa urbanites, massa impurs. Tanmateix, de les recollides n'hi ha de meravelloses, de poca-soltes, d'incomprensibles, de venerables. Fa la sensació que, quan s'hi posaven, els transcriptors es mostraven curoso, honestos i humils, respectant ritmes d'amalgama molt irregulars, barreges de català amb un castellà molt creatiu, els buits en la memòria dels cantadors... tot sense estilitzar ni maquillar. També van enregistrar les veus

TOMÀS I ROCH, Lilitana (ed.). *Cançoner de l'Alt Empordà recollit el 1927 per Joan Tomàs i Lluís Millet*. [S. l.]: Lilitana Tomàs i Roch, 2024. 344 p.
TOMÀS I ROCH, Lilitana (ed.). *Cançoner de les Planes d'Hostoles 1922*. Les Planes d'Hostoles: Ajuntament de les Planes d'Hostoles: Diputació de Girona, 2023. 305 p.

amb alguns cilindres de cera, avui malaguanyats en la gran majoria.

Potser ho hauríem d'haver dit abans: l'editora és la neta de Joan Tomàs i va ser comissària de l'Any Joan Tomàs el 2021, tot reivindicant la seva faceta de músic integral i de gran recopilador de cançons: més de deu mil, xifra que el converteix en un dels principals col·laboradors de l'Obra del Cançoner. Lilitana Tomàs en va aprofitar l'embranchida per ser, encara ara, una gran ambaixadora del seu avi i la seva obra: en manté viu el completíssim web, el canal de YouTube i un butlletí d'informació; canta i en fa tallers. I per acabar, un suggeriment: ja que l'arxiu en línia Càntut (Premi Nacional de Cultura) és una digna continuació dels ideals de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, no estaria bé que aquests esforços s'hi enllacessin d'alguna manera?

gràfic, el fotògraf Francesc Guillaumet (Figueres, 1956), no necessita presentació. Els textos que acompanyen cada imatge són obra del realitzador i guionista Felip Solé i de l'historiador i escriptor figuerenc Enric Pujol, que fins al 2021 va ser el director del Museu Memorial de l'Exili a la Jonquera. Tots dos han publicat treballs sobre la retirada republicana, fins i tot conjuntament: són, doncs, uns coneixedors del tema excel·lents.

Al final del llibre hi ha una quinzena de fotografies molt poc conegudes de Philippe Gausson (1911-1977), membre del Comitè Nacional Catòlic francès, que va seguir durant aquells dies els exiliats mentre feien camí cap

a l'interior de França. Amb les seves imatges, el relat gràfic puja de to: ja no és un paisatge o uns edificis actuals amb vestigis del passat el que veiem, sinó persones, cares, reals i diverses, de mainada, dones, soldats, gendarmes...

Per completar els textos, cada capítol s'encapçala amb un mapa del recorregut que s'hi tracta, amb les indicacions de com accedir-hi i què hi trobarem tot resseguint-lo. Perquè les rutes de l'exili van ser diverses a banda i banda de la ratlla que els exiliats van creuar amb l'amargor de deixar la seva terra i amb l'esperança de trobar-ne una d'acolliment. Una frase que ens resulta familiar...

GUILLAMET, Francesc; SOLÉ, Felip; PUJOL, Enric. *Paisatges de la retirada*. Figueres: Brau Edicions, 2024. 171 p.